

Katinka de Croon: Van theorie naar praktijk

Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs (Appel, Kuiken & Vermeer 1996) is het sluitstuk in een reeks publikaties gericht op het bewust leren toepassen van NT2-inzichten in de onderwijspraktijk. Het voor (aanstaande) leerkrachten bedoelde handboek is slechts een van de middelen om dit doel te bereiken, maar wel een belangrijk middel. Wat heeft een leerkracht immers aan kennis en vaardigheden als hij ze niet in de praktijk kan brengen?

Theorieën over tweede-taalverwerving en de belangrijkste didactische benaderingen werden al speciaal voor (NT2)-docenten beschreven in *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs* (Appel & Vermeer 1994). Het bijbrengen van de didactische vaardigheden die een leerkracht nodig heeft om goed NT2-onderwijs te kunnen geven, gebeurde al in het scholingspakket *Leerkrachtvaardigheden Nederlands als Tweede Taal* (Biemond, Verhallen & Walst 1993). Het ontbrak de opleider en nascholer nog slechts aan een middel om de vertaalslag van onderzoekstheorie naar onderwijspraktijk te maken. Reden voor de Projectgroep NT2 om opdracht te geven dit gat in de reeks van scholingsmiddelen die al op de markt waren, te dichten. Met het verschijnen van het handboek voor leerkrachten in het basisonderwijs is de brug geslagen tussen het overdragen van feitelijke kennis en inzichten naar het bijbrengen van vaardigheden en het toepassen ervan in de praktijk. Aan de hand van concrete voorbeelden, vragen, opdrachten, toetsen en literatuurverwijzingen wordt op expliciete wijze deskundigheid bijgebracht over de manieren waarop leerkrachten hun verworven theoretische kennis en praktische vaardigheden kunnen gebruiken om de NT2-verwerving van meertalige leerlingen te stimuleren.

De verschijning van dit eerste Nederlandse NT2-handboek voor leerkrachten in het basisonderwijs was aanleiding voor de werkconferentie 'Van theorie naar praktijk' die 24 mei jongstleden plaatsvond op de PABO Hogeschool Haarlem, georganiseerd door het Expertisecentrum NT2 PABO Hogeschool Haarlem en het Instituut voor Taalonderzoek en Taalonderwijs Anderstaligen (ITTA) van de Universiteit van Amsterdam. In vijf workshops werden de praktische toepassingen voor onderwijs en nascholing gepresenteerd. Naast aandacht voor de manier waarop woordenschatonderwijs kan plaatsvinden, waren ook effectieve feedback, schoolse taalvaardigheid en taalfuncties onderwerpen van gesprek.

Frans Teunissen, voorzitter van de Projectgroep NT2, gaf in zijn inleiding aan dat woordenschat terecht de kern van het NT2-onderwijs is. Leerkrachten moeten zich er echter van bewust zijn dat taal uit meer bestaat dan slechts losse woorden. Kinderen worden in het onderwijs gedurende de hele dag geconfronteerd met taal en met alle aspecten die daarmee samenhangen. Naast woordenschat is dus ook de mondelinge taalvaardigheid belangrijk. Hetzelfde geldt voor de wijze waarop kinderen taal gebruiken en voor het bewust worden van de verschillende manieren waarop gereageerd kan worden op dit taalgebruik. Doel van het handboek is dan ook het aanreiken van een minimale basis aan kennis, vaardigheden en competentie op het gebied van NT2, zoals Folkert Kuiken (verbonden aan het ITTA), coördinator/redacteur van het boek, nog eens benadrukte tijdens de officiële presentatie. Daarbij werd het boek, zeer toepasselijk, overhandigd aan een lid van de doelgroep voor wie het boek is bedoeld: een bijna afgestudeerde PABO-studente die haar scriptie over NT2-onderwijs heeft geschreven.

Workshops

Van theorie naar praktijk, de naam zegt het al, daar draaide het dus allemaal om op de werkconferentie. Na de korte inleiding en presentatie van het handboek, gingen de deelnemers (voornamelijk opleiders, nascholers en leerkrachten) zelf aan de slag in twee van de vijf workshops. De onderwerpen

van de workshops dekten niet de volledige inhoud van het boek, maar waren zodanig gekozen dat de belangrijkste elementaire (leerkracht)vaardigheden in het NT2-onderwijs aan bod kwamen: het uitbreiden van de woordenschat, het bijbrengen van schoolse taalvaardigheden, het stimuleren van de ontwikkeling van taalfuncties, het geven van feedback en 'last but not least' de manier waarop het handboek samen met het scholingspakket *Leerkrachtvaardigheden Nederlands als Tweede Taal* kan worden ingezet in opleiding en nascholing.

Hieronder zal ik kort ingaan op de inhoud van elke workshop. Binnen de duur van een workshop – 45 minuten – kon uiteraard niet diep worden ingegaan op het onderwerp, maar het belang ervan, evenals de vertaalslag van theorie naar praktijk werd in elk geval duidelijk gemaakt.

Schering en inslag

In deze workshop werd door de deelnemers een opzet gemaakt van een college of onderdeel van een module voor een zaak- of expressievak, waarbij moest worden aangegeven welke onderdelen van *Leerkrachtvaardigheden Nederlands als Tweede Taal* en welke delen uit het handboek *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs* hierbij gebruikt zouden kunnen worden. De koppeling tussen de hoofdstukken over schoolse taalvaardigheid bleek eenvoudig te maken. De leesteksten in het NT2-handboek en de praktische opdrachten uit de leerkrachtvaardigheidstraining bleken goed inzetbaar wanneer je bestaande lessen wereldoriëntatie wil aanpassen aan het taalniveau van de leerlingen.

Hennie Biemond, één van de auteurs van het scholingspakket, liet aan de hand van de werkopdracht zien dat de vaardigheden die binnen de cursus getraind worden, overeenkomen met de onderwerpen die behandeld worden in het handboek. Zodra deel 3 van het scholingspakket, waarin onder andere taalfuncties en het handelen aan woorden aan bod komen, op de markt komt, zullen beide middelen elkaar volledig aanvullen.

Met woorden in de weer

Marianne Verhallen, auteur van het hoofdstuk rondom woordenschat, gaf kort enige theoretische achtergronden over de manier waarop woordenschatuitbreiding in het onderwijs gestalte zou moeten krijgen, waarna snel werd overgegaan naar de praktijk. Deelnemers kregen de opdracht manieren te verzinnen waarop leerlingen op een motiverende wijze met woorden in de weer kunnen gaan, waarbij daadwerkelijke uitbreiding van woordenschat en begrippenkader plaatsvindt. Net als leerkrachten in de klaspraktijk moest men dus aan de slag: theoretische kennis over woorden leren in het onderwijs en vaardigheden om dat woordenschatonderwijs volgens de vier fasen (voorbewerken, semantiseren, consolideren, controleren) vorm te geven, diende men op een voor leerlingen zo motiverend mogelijke wijze in de praktijk te brengen.

Inspirerend hoogtepunt van de workshop was de 'voorbeeldles' die werd gegeven door Dirkje van der Nulft (Expertisecentrum NT2 PABO Hogeschool Haarlem). De deelnemers fungeerden als leerlingen van een groep in de onderbouw en kregen een woordenschatles over hoofddekseksels. Allereerst werd de belangstelling van de 'leerlingen' gewekt door ze een echte pet, muts, helm, hoed en hoofddoek te laten zien (voorbewerken). Daarna beeldde de 'leerkracht' met het betreffende hoofddekseksel op haar hoofd de persoon die erbij hoorde uit en vertelde over de kenmerken van het voorwerp: warm, mooi, zacht, ... (semantiseren). Vervolgens werd besproken hoe de woorden ingeoefend zouden kunnen worden binnen verschillende contexten. Een sorteespel en een lottospel waren twee van de mogelijkheden die werden aangedragen om de woorden binnen een motiverend kader te laten terugkomen (consolideren). Via weer andere motiverende werkvormen ging de 'leerkracht' na of de woorden passief en actief geleerd waren (controleren).

Op deze manier werd de koppeling van theorie naar praktijk met de NT2-scholingsmiddelen wel zeer levendig gedemonstreerd.

Effectieve feedback

Moeten fouten gecorrigeerd worden? Wanneer in de les en wanneer in het taalverweringsproces moeten fouten behandeld worden? Welke fouten moeten worden gecorrigeerd en hoe moeten ze worden gecorrigeerd? Wie corrigeert? Vragen waarover moest worden nagedacht en waarop, naar al gauw bleek, geen eenduidige antwoorden zijn te geven. Folkert Kuiken die deze workshop leidde, gaf aan dat ook in de literatuur verschillende opvattingen bestaan over dit onderwerp. Bovendien is het niet mogelijk een van de vragen te beantwoorden zonder een oordeel te hebben over de andere. Voor (aanstaande) leerkrachten is het belangrijkste dan ook niet het vinden van de juiste oplossing voor bovenstaande vragen, maar het bewustzijn van de fouten die leerlingen maken (voor zover 'fouten' bestaan), van het belang van feedback op deze fouten en van de momenten en wijzen waarop in het onderwijs feedback kan worden gegeven. Kuiken merkte daarbij terecht op dat feedback meer is dan slechts fouten signaleren en vervolgens

corrigeren. Met name interactie tussen leerkracht en leerling over de 'fout' is van belang. Leerwinst treedt juist tijdens deze onderhandelingen op.

Schoolse taalvaardigheid

Uit onderzoek naar het Nederlands in de zaakvakken (Van Gelderen 1994) blijkt dat leerkrachten veel moeite hebben hun taal aan te passen aan anderstalige leerlingen tijdens het zaakvakonderwijs, terwijl ze wel rekening houden met NT2 tijdens taalonderwijs. De transfer van deze leerkrachtvaardigheden naar het zaakvakkenonderwijs ontbreekt dus. Een probleem dat nog groter wordt door de hoge talige eisen die veel van de (oudere) zaakvakkenmethoden stellen.

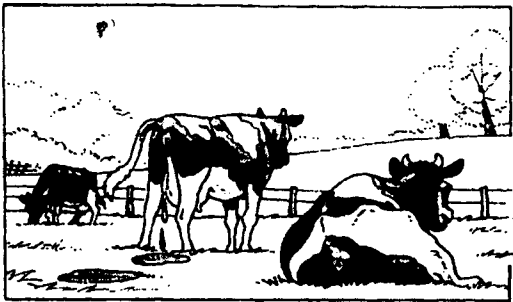
Piet Litjens, auteur van het betreffende hoofdstuk in het handboek, illustreerde aan de hand van voorbeeldteksten uit methoden wereldoriëntatie (zie afbeelding 1 en 2) welke moeilijkheden het taalgebruik kan opleveren voor anderstalige leerlingen, in hoeverre nieuwere methoden meer rekening houden met de (taal)achtergrond en op welke manieren

Delfstoffen In Groningen halen we aardgas uit de bodem [deel 3, blz. 48,49]. Bij Sappemeer zit een van de grootste gasbellen ter wereld in de grond. Een voordeel van aardgas is dat het bijna helemaal verbrandt. Dus ontstaat er geen luchtverontreiniging. Het aardgas stroomt door een buizenet naar de huizen en fabrieken. De aluminiumfabriek bij Delfzijl bijvoorbeeld, gebruikt geweldig veel gas om uit bauxiet (aluminiumerts) aluminium te maken. In Groningen zit nog een delfstof in de bodem: zout, bij Winschoten. Dit is niet geschikt om in ons eten te doen. Het gaat naar de sodafabriek bij Delfzijl. De meeste soda die daar wordt gemaakt, gaat naar de glasfabrieken.

Bij Schoonebeek, in Drente, zit aardolie in de grond. Ja-knikkers pompen die olie omhoog. Die is te dik om door een buisleiding verder te gaan. Daarom vervoeren we de olie per trein. Bij Rotterdam wordt ze geraffineerd. Er ontstaan dan allerlei produkten die we goed kunnen gebruiken, zoals stookolie, gasolie en benzine.

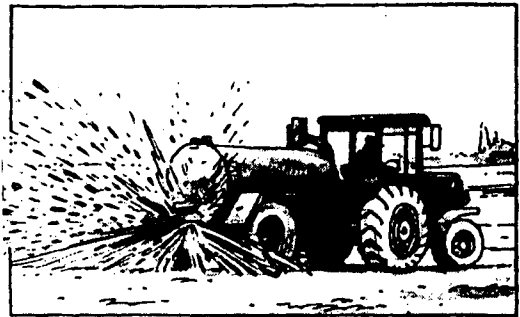

Afbeelding 1: Uit de oudere methode 'Aardrijkskunde in onderwerp en opdracht'. De tekst is te lang en heeft een grote informatiedichtheid, terwijl de illustratie de inhoud niet ondersteunt

Een varken produceert per dag meer dan 5 liter mest. Dat is een halve emmer vol. Een koe produceert ongeveer 60 liter mest per dag. Dat is 6 emmers vol. Vroeger strooide men die mest over de akkers, om de grond vruchtbaar te maken. Tegenwoordig is er te veel mest. De boeren kunnen dat niet meer allemaal kwijt.

Te veel mest is gevaarlijk voor het milieu. Er wordt druk gewerkt aan oplossingen voor dit probleem.

Afbeelding 2: Uit de nieuwere methode 'Het ei van Columbus'. De illustraties ondersteunen een kortere tekst die bovendien minder informatiedicht is.

een leerkracht zou moeten omgaan met taalvaardigheidsverschillen tussen leerlingen binnen een groep.

Ofschoon de recent verschenen methoden wat betreft taalgebruik beter aangepast zijn, zal een leerkracht ook deze methoden niet zondermeer kunnen volgen. Binnen het zaakvakonderwijs zal hij moeten differentiëren door middel van het vereenvoudigen of het toegankelijker maken van taken (niet noodzakelijk het vereenvoudigen van teksten!) voor taalzwakkere leerlingen en het moeilijker maken van deze taken voor de taalsterke leerlingen. Dit vergt nogal wat van de leerkracht. Het in de praktijk leren brengen van die vaardigheden met voortdurend bewustzijn van de verschillende taalniveaus binnen de groep is het doel dat het hoofdstuk 'Schoolse taalvaardigheden' in het handboek nastreeft.

Taalfuncties: zeggen wat je denkt

Naast vorm en betekenis is het doel dat je met je taalgebruik wil bereiken, de functie, een belangrijk aspect van taal. Taal is enerzijds een

middel om te communiceren met anderen, anderzijds is het een instrument om denkprocessen onder woorden te brengen. Met name dit laatste aspect – zeggen wat je denkt – is niet eenvoudig, zeker niet voor meertalige leerlingen. De cognitieve taalfuncties (rapporteren, redeneren en projecteren) zullen bij hen extra gestimuleerd moeten worden, – temeer omdat deze binnen schoolse situaties zo belangrijk zijn. De leerkracht kan dit onder andere doen door vragen te stellen, die zowel gericht zijn op het hier en nu als op het verleden of de toekomst, en die het gebruik van deze taalfuncties uitlokken. De bedoeling die het kind heeft met de taaluiting moet dan zo goed mogelijk worden ingeschat, zodat rekening houdend met de taalvaardigheid, de juiste feedback en eventuele extra contextuele steun kan worden gegeven.

Aan de hand van videofragmenten uit een klaspraktijk in de onderbouw liet Ruud Walst – samen met Marianne Verhallen auteur van het betreffende hoofdstuk – zien welk soort vragen de verschillende cognitieve taalfuncties kunnen stimuleren (zie afbeelding 3).

Het uitlokken en herkennen van de taal-

BOX2: VRAGEN DIE HET GEBRUIK VAN TAALFUNCTIES STIMULEREN

Taalfunctie	Vragen gericht op het hier en nu (gecontextualiseerd)	Vragen gericht op verleden/toekomst (gedecontextualiseerd)
Rapporteren	Wat is dit? Wat zie je hier? Hoeveel ... zie je? Hoe klinkt, ruikt, voelt deze ...? Wat zijn verschillen, overeenkomsten tussen ...?	Hoe ziet een ... eruit? Wat heb je ... gedaan? Wat ga je ... doen? Hoe klinkt, ruikt, voelt een ...? Wat zijn verschillen, overeenkomsten tussen ...? Wat gebeurde er toen ...?
Redeneren	Waarom doe je dit? Hoe komt het dat ...?	Wat gebeurt er als ...? Waarom heb je dit gedaan? Waarom ga je dit doen?
Projecteren	Wat denkt, voelt ...? Wat zal ... gaan zeggen?	Wat zal ... denken, voelen?

Afbeelding 3: Uit Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs

functies, weten welke doelen kinderen nastreven met hun uitingen, zijn daarbij vereiste leerkrachtvaardigheden om in de praktijk adequaat op die uitingen te kunnen reageren.

Van theorie naar praktijk

De werkconferentie deed haar naam eer aan. In de workshops werden inzichten op het gebied van NT2-verwerving en NT2-leerkrachtvaardigheden zoveel mogelijk vertaald naar concrete praktijksituaties. Het gebruiken en toepassen van die kennis en vaardigheden in de meertalige klaspraktijk is dan ook precies wat het NT2-handboek beoogt. Door deelnemers uit onderwijs, opleiding en nascholing zelf te laten ervaren hoe met behulp van het boek de theorie kan worden omgezet naar praktijk, werd tijdens de conferentie dus niet alleen het boek gepresenteerd, maar eveneens de gebruikswaarde ervan.

Literatuur

- Appel, R. & A. Vermeer, *Tweede-taalverwerving en tweede-taalonderwijs*. Muiderberg, Coutinho, 1994.
- Appel, R., F. Kuiken & A. Vermeer (red.), *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Amsterdam, Meulenhoff Educatief, 1996.

Biemond, H., M. Verhallen & R. Walst, *Leerkrachtvaardigheden Nederlands als Tweede Taal*. 's-Hertogenbosch, KPC, 1993.

Gelderen, A. van, *Taalvaardigheidseisen in zaakvakonderwijs voor eentalige en meertalige klassen. Moeilijkheden in de instructietaal en leerdoelen voor het taalonderwijs op de basisschool*. Amsterdam, SCO, 1994.